

Het Essogebouw: een visitekaartje voor Den Haag

Ook in 1986 werd weer een aantal gebouwen van historisch belang op de Haagse monumentenlijst geplaatst. Een van de opvallendste daarbij is het bekende Essogebouw aan de Zuid-Hollandlaan. De automobilist die over de Utrechtse Baan de stad binnenkomt en, rijdend door de tunnelbak, onder de indruk is geraakt van de gigantische kantoorgebouwen die vanuit de hoogte op hem neerzien, haalt enigszins opgelucht adem als hij, weer à niveau gekomen, de verzorgde baksteenarchitectuur en het fraaie lijnenspel van "De Esso" voor zich ziet oprijzen.

Ook hier is sprake van een prestige-object, maar ondanks de grote afmetingen is de menselijke schaal in de verhoudingen toch in het oog gehouden door de ontwerpers. Het waren twee Rotterdamse architecten, J.H. de Roos en W.F. Overeinder, die het Essokantoor in de jaren 1921-1924 bouwden en daarmee niet alleen voor "American Petroleum Company", zoals de Esso vroeger heette, maar ook voor Den Haag als het ware een visitekaartje neerzetten. Het is nog altijd een van de mooiste gebouwen in onze stad, goed zichtbaar van over het weidse Malieveld, de toegang tot het Benoordenhout aan deze zijde op onnavolgbare wijze markerend.

Volgens een oud verhaal, dat ik als kind al hoorde vertellen, was het Essogebouw eigenlijk ontworpen als stadhuis voor Hilversum. Toen bleek, dat Dudok daarvoor de opdracht kreeg - hij maakte als directeur van de Hilversumse Publieke Werken al in 1917 het eerste plan voor dat gemeentehuis - zouden De Roos en Overeinder hun ontwerp aan de oliemaatschappij hebben aangeboden, die toen juist haar kantoor van Rotterdam naar Den Haag verplaatste. Nooit heb ik ergens een bevestiging van dit verhaal kunnen vinden, maar als het niet waar is, is het in ieder geval leuk bedacht.

Een kind van zijn tijd

In tegenstelling tot het kantoor van de andere oliegi-gant, de Bataafse Petroleum Maatschappij (later Shell) aan de Carel van Bylandtlaan dat in dezelfde tijd voltooid werd in een op de Hollandse Renaissance geïnspireerde stijl, is het Essokantoor volledig een "kind van zijn tijd". Daarmee wordt bedoeld dat het geheel past in de bouwkunstige ontwikkeling die in de jaren rond 1920 gaande was. Er waren toen twee stromingen in de architectuur: de Stijl, begonnen als een schilderkunstige beweging (Van Doesburg en Mondriaan) en de Amsterdamse School. Beide stromingen bouwden voort op de principes van belangrijke bouwmeesters: Berlage en de Amerikaan Frank Lloyd Wright, maar beide ontwikkelden zich op hun eigen manier. De Stijl ging ervan uit, dat schoonheid en doelmatigheid het beste gediend waren door een architectuur van sobere muurvlakken, wit of in primaire kleuren, zonder versiering en met zoveel mogelijk relatie tussen buiten en binnen. Architecten die een grote naam zouden krijgen, sloten zich bij de Stijl aan zoals Rietveld, Oud en Wils, die alle drie in Den Haag gebouwd hebben. Uit de Stijl ontwikkelde zich de Nieuwe Zakelijkheid of het Functionalisme, waarvan Den Haag o.a. in Duiker's

Nirwanaflat en de Papaverhof van Jan Wils prachtige voorbeelden heeft. Belangrijk bij de Nieuwe Zakelijkheid was ook het gebruik maken van moderne technieken, materialen en constructiemethoden, soms zelfs geprefabriceerde elementen. In de Amsterdamse School speelde daarentegen het decoratieve een heel voorname rol. De doelmatigheid en het wooncomfort werden vaak ondergeschikt gemaakt aan exuberante, expressionistische vormen en ruimtelijke vondsten. Schitterend beeldhouwwerk vond soms toepassing, zoals een der eerste gebouwen in deze stijl, het Scheepvaarthuis aan de Prins Hendrikkade te Amsterdam (J.M. van der Mey, 1912-1916) laat zien. Die sculptuur werd gemaakt door H.A. van den Eynde die ook voor een ander topstuk van de Amsterdamse School, de Haagse Bijenkorf, beeldhouwwerk leverde.

Voornaam en statusbewust

Deze, zeer beknopte, uiteenzetting was nodig om de plaats van het Essogebouw in de architectuur van die tijd aan te geven. De invloeden van de Amsterdamse School zijn in dit gebouw duidelijk waarneembaar: de met zorg uitgeoefende en gemetselde baksteen, hier en daar zoals onder de daklijsten van de hoekpartijen in geometrische patronen uitgevoerd, de hoekige ingangspartij en erkers, de tronse hoge daken met hun reeksen decoratief uitgewerkte schoorstenen en vooral de 56 meter hoge toren die de plaats markeert waar zich de hoofdingang bevindt. Van de overdaad en uitbundigheid die de Amsterdamse School kenmerken, is weinig te merken; het gebouw staat per slot van rekening in Den Haag en exuberantie is nooit een typisch Haagse karaktertrek geweest. Voornaam en statusbewust is het bouwwerk wel, de verticale muurdammen tussen de vensterstroken geven het een classicistisch trekje en het uit ruw gehouwen natuursteenblokken bestaande rusticawerk tegen de sokkel van het gebouw is een echt statussymbool. Beeldhouwwerk is spaarzaam

toegepast: de beeldhouwer J. van Lunteren, wiens stijl sterk beïnvloed werd door de zojuist genoemde Van den Eynde, maakte een aantal figuratieve en geometrische consoles van Maulbrunner zandsteen. Typisch voor de Amsterdamse School is tenslotte het smeedwerk van de hekken voor de facade en de zijgevel aan de Mesdagstraat.

Kostbare uitmonstering

Ook inwendig kreeg het gebouw een kostbare uitmonstering, die bij alle rijkdom nergens opgesmukt of overdadig aandoet. In de grote, 25 meter hoge hal, die men vanuit de vestibule betreedt en die evenwijdig met de voorgevel ligt, bracht de in 1899 in Rotterdam geboren en in Parijs opgeleide kunstenaar Christiaan N.E. de Moor een enorme, vijftig meter brede muurschildering aan. De Moor was een bekend kunstschilder, maar beoefende ook de toegepaste kunst zoals wandtapijten, gebrandschilderd glas en wandschilderingen. Ook als grafisch kunstenaar had hij een grote vermaardheid. De gebrandschilderde ramen, o.a. in de hoge vensters aan de zijde van de Mesdagstraat, zijn van de glazenier Winkelman. Vanuit de hal, die gedeeltelijk met bruin geaderd en zwart marmer is bekleed, leidt een monumentale trap, geflankeerd door sierlantaarns, naar de verdiepingen. Het toenemend aantal personeelsleden maakte in 1976 een inwendige verbouwing noodzakelijk, waarbij ondermeer de hal ingrijpend gewijzigd werd. Men voerde deze aanpassing echter zo uit, dat de oorspronkelijke toestand weer hersteld kan worden. Over enige tijd gaat de Esso het grootste deel van zijn activiteiten naar Breda verplaatsen en wordt het vertrouwde gebouw verkocht. Het is te hopen, dat de nieuwe eigenaar in staat en bereid is dit belangrijke monument van twintigste eeuwse bouwkunst alle zorg te geven, die het waard is.

H.P.R. Rosenberg

● Essogebouw in 1928, toen het nog "Petrolea" heette zoals boven de hoofdingang te lezen staat. Het straatbeeld is overigens wel veranderd sindsdien; de meneer die op lijn 7 staat te wachten heeft er geen idee van dat een halve eeuw later hier een onafgebroken stroom auto's de stad in zal rijden. De foto is van de Gemeentelijke dienst Stadsontwikkeling/Grondzaken.